

Тетяна Бевз *

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ЗДОБУТКИ І ПРОРАХУНКИ

У статті розглядається законодавча база реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Зазначено, що законодавча база створила правові умови та механізми для формування спроможних територіальних громад сіл, селищ, міст. Водночас, нагальною залишається проблема внесення змін до Конституції України, внесення змін до Закону України «Про місцеві вибори».

Ключові слова: *реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, децентралізація, закон, стратегія, концепція.*

Tetyana Bevz. Legislative framework for the reform of the government's self-determination and territorial authority in Ukraine: health and beauty. *The article looks at the legislative basis for reform of the law of self-determination and territorial organization of power in Ukraine. It is indicated that the base of the law and order has been adjusted rightly and mechanically for the formation of the necessary territorial communities, villages, villages. The water hour, the impudent debt will be overlooked by the issue of the amendment before the Constitution of Ukraine, the introduction of the amendment by the Law of Ukraine "On the Mental Vibrators".*

Keywords: *reform of the government's self-determination and territorial authority in Ukraine, decentralization, law, strategy, conception.*

---

* **Бевз Тетяна Анатоліївна** – доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу соціально-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України.

Про неефективну, конфліктну модель місцевого самоврядування як на базовому рівні (село, селище, місто), так і на регіональному (район, область) неодноразово йшлося упродовж багатьох років на державному рівні та у середовищі науковців, експертів, журналістів. Робилися спроби реформувати цю неефективну систему, однак результати були невтішні. Однією з причин такої ситуації, на нашу думку, є слабка законодавча база. Для прикладу, розпочнемо з дефініції «місцеве самоврядування». Згідно з розділом 9 «Місцеве самоврядування» статті 140 Конституції України: «Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [1]. Зазначимо, що згідно з базовим Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» «місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [2]. Тобто, нормативні дефіції різні. В Європейській хартії місцевого самоврядування, яку Україна ратифікувала, дефініція ще інша: «Місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення» [3]. І таких прикладів чимало, коли базові дефініції трактуються по-різному.

Ще одним аргументом недосконалої законодавчої бази є часті зміни і доповнення до законів. «Рекордсменом» у цьому контексті є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», ухвалений 21 травня 1997 р., який відповідно до Конституції України визначив систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб

місцевого самоврядування [4]. З часу набуття чинності, тобто з травня 1997 р., до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 126 рази вносилися зміни та доповнення. Зокрема, уже в 1998 р. – 1 раз, 1999 р. – 1, 2000 р. – 2, 2001 р. – 5, 2002 р. – 0, 2003 р. – 6, 2004 р. – 4, 2005 р. – 6, 2006 р. – 4, 2007 р. – 7, 2008 р. – 3, 2009 р. – 5, 2010 р. – 8, 2011 р. – 3, 2012 р. – 12, 2013 р. – 13, 2014 р. – 12, 2015 р. – 11, 2016 р. – 12, 2017 р. – 6, 2018 р. – 7, 2019 р. – 2 (станом на 01.11.2019) [4]. Не вдаючись у аналіз змін та доповнень зазначимо, що законодавча база потребувала серйозних змін. Особливо актуальним це стало з проголошенням реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, адже органи місцевого самоврядування повинні діяти, керуючись законами та нормативно-правовими актами.

Стартом до децентралізації влади стала «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», затверджена Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 р. Реформа передбачала передачу повноважень і відповідних фінансових ресурсів до найнижчих рівнів місцевого самоврядування. За державою закріплювалася функція контролю за діяльністю цих органів. Особливістю децентралізації влади в Україні було те, що одночасно здійснювалася реформа місцевого самоврядування, адміністративно-територіального устрою та державної регіональної політики, проводилися галузеві реформи, які передбачали передачу повноважень або на нижчі рівні управління, або органам місцевого самоврядування базового рівня, а також зламати систему, коли нововведення завжди ініціюються згори донизу. Децентралізація дає можливість громадянам самостійно розв'язувати свої проблеми на місцях.

Децентралізація була важливою ще й тому, що вона покликана змінити спосіб мислення і поведінку людей та стати дієвим інструментом економічного, інфраструктурного й громадського розвитку. За основу реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади було взято модель реорганізації місцевих та регіональних урядів Польщі у період до вступу в Європейський Союз. Принагідно зазначу важливу особливість, а

саме те, що у Польщі був загальний план для всього: від воєводств, повітів, міст і до гмін, де все було враховано. На жаль, цього не можна сказати про Україну.

Для реалізації реформи реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні необхідно було внести зміни в Конституцію України щодо створення трирівневої системи адміністративно-територіального устрою (регіони, райони, громади), порядку формування виконавчих органів, утворення виконавчих органів районними та обласними радами, матеріальної та фінансової основи, розмежування повноважень органів місцевого самоврядування, голів місцевих державних представництв та їхніх повноважень.

Демократизація та децентралізація визначалися владою ключовими політичними пріоритетами. У Щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» стверджувалося, що «децентралізація нічого спільного не має з федералізацією. Україна була, є і буде унітарною державою!» [5]. Акцентувалася увага на питаннях, яких децентралізація не торкнеться жодним чином, а де навпаки – роль центру збільшиться. Це стосувалося оборони, національної безпеки, зовнішньої політики та боротьби з корупцією, дотримання законності, прав та свобод громадян, територіальної цілісності України [5]. У наступному, 2016 р., у Посланні наголошувалося на продовженні курсу на децентралізацію, на розширення повноважень та фінансових можливостей місцевих громад та очікуванні від Верховної Ради України ухвалення як мінімум десяти законів для посилення децентралізації [6]. У 2017 р. акцент було зроблено на фінансовому боці децентралізації і зазначалося, що частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни стрімко наближається до 50% і, швидше за все, подолає цей рубіж [7]. Про це йшлося й у Посланні 2018 р., в якому наголошувалося, щоб розумно розпорядитися тими коштами, які передані на місця, це більше 51% зведеного бюджету, внаслідок програми децентралізації [8].

Відсутність ґрунтовної законодавчої бази та чіткості у законодавстві виявилися чи не найбільшою проблемою

децентралізації в Україні. Про це детально йшлося уже у розділі «Механізми реалізації процесів децентралізації в Україні» [9, с.143–177]. Зазначимо лише, що до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від часу його ухвалення 5 лютого 2015 р. до початку 2019 р. дев'ять разів вносилися зміни (двічі у 2015 р. – 05.09.2015, 13.12.2015; один раз у 2016 – 13.01.2016; тричі у 2017 р. – 01.01.2017, 19.03.2017, 16.04.2017; двічі у 2018 р. – 01.01.2018, 05.05.2018 (станом на 01.11.2019) [10]. Не виключено, що знову будуть внесені зміни.

Згідно зі «Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» (затверджено 12 січня 2015 р.), документом, який визначав напрями та пріоритети розвитку України на період до 2020 р., метою політики у сфері децентралізації було визначено відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування [11]. Передбачалася ліквідація усіх 24 обласних і майже 500 районних державних адміністрацій*, зменшення кількості районів до 120–150 (з переходом на самоврядування) та сільських адміністрацій від 15 тис. до 1500–1800 громад [12].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України (23 січня 2019 р.) затверджено «План заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019–2021 роки». Серед завдань – затвердити нову територіальну основу країни – 100 спроможних районів [13]. Згідно з планом в областях утворені міжвідомчі регіональні робочі групи, які мають підготувати пропозиції щодо адміністративно-територіального устрою базового та районного

---

* В Україні 490 районів. Кожна районна адміністрація обходиться в рік приблизно в 10 мільйонів гривень. Ще 24 обласні адміністрації – близько ста мільйонів кожна (Сумська в минулому році використала 116 млн).

рівнів – визначити кількість об'єднаних громад та майбутніх районів за спеціальною методикою [14].

Триває робота щодо формування нового адміністративно-територіального устрою шляхом розробки та подання відповідних законопроектів про створення, ліквідацію та зміни меж районів. Законопроект «Про створення, ліквідацію та зміну меж районів Полтавської області» 16.10.2018 був зареєстрований Верховною Радою України. Ним передбачається утворити в Полтавській області 4 райони замість 25 [15]. Відповідними законопроектами в Івано-Франківській області – 3 райони, замість 14 [16], Кіровоградській – 3 райони, замість 21 [17], Львівській – 5 райони, замість 20 [18], Миколаївській – 4 райони, замість 19 [19], Сумській і – 5 районів, замість 18 [20], Херсонській – 4 райони, замість 18 [21], Чернігівській – 4 райони, замість 22 [22].

14 травня 2019 р. Верховна Рада України планувала розглянути три законопроекти, від яких залежить продовження реформи децентралізації: «Про засади адміністративно-територіального устрою України» (№8051); «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління земельними ресурсами в межах території ОТГ» (№7118); «Про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» (№6403). Ключовим серед них був проект Закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України»* (законопроект №8051), який ще наприкінці лютого 2018 р. було внесено на розгляд парламенту, однак його так і не було розглянуто в сесійній залі та не проголосовані навіть у першому читанні. Цим документом автори пропонували визначити принципи адміністративно-територіального устрою, порядок

---

* Зазначимо, що адміністративно-територіальний устрій України функціонує за Указом Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» від 12 березня 1981 року. (Див. детал.: Указ Президії Верховної Ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» від 12 березня 1981 року. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1654-10>)

заснування, ліквідації, встановлення та зміну адміністративно-територіальних одиниць. Передбачалося три рівні системи адміністративно-територіального устрою, за якими визначалися такі адміністративно-територіальні одиниці: громада, район, регіон. Замість 490 чинних адміністративних районів планувалося створити 100. Законопроектом №8051 «Про засади адміністративно-територіального устрою України» передбачається ліквідація дублювання повноважень районної ради районними державними адміністраціями із органами місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, вилучення надмірних витрат на утримання апарату РДА, підвищення якості надання послуг за рахунок збільшення фінансування бюджетів органів місцевого самоврядування в частині створення госпітальних округів, нового освітнього простору [23].

Принагідно зазначимо, що поняття «регіон» у Конституції України відсутнє, межі областей та їхнє укрупнення не відбуватиметься. Самих же ОТГ буде близько 1500. Потреба цього закону є просто необхідною, оскільки на сьогодні діють об'єднані територіальні громади та громади, які не об'єдналися, тобто вони не мають реального місцевого самоврядування, перебувають під управлінням районних державних адміністрацій [24]. Якщо не завершити реформу до наступних місцевих виборів, це може бути рівнозначним її згортанню у перспективі. Головне, що треба змінити в Конституції України в цій царині – закріпити децентралізацію в країні, як невідворотну частину євроінтеграції [25].

Проект Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» був підготовлений 1 липня 2015 р., а внесений до порядку денного аж другої сесії VIII скликання 7 лютого 2019 р., а 29 серпня 2019 р. [26] законопроект було відкликано. На часі ухвалення 25 законів про адміністративно-територіальний устрій: одного загальнодержавного й для кожної області окремо. Передусім необхідно завершити розробку перспективного плану громад в усіх областях.

Уже в липні 2019 р. команда Президента В. Зеленського оголосила про намір продовжити децентралізацію і провести

адміністративну реформу шляхом укрупнення районів і введення інституту префектів [27].

На початку вересня 2019 р. Президент України В. Зеленський під час зустрічі з керівництвом Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та правоохоронних органів окреслив першочергові завдання у сфері децентралізації та регіональної політики: «Невідкладне завершення процесу децентралізації, зокрема внесення змін до Конституції України, – передача реальної влади, фінансів та ресурсів на місця, завершення секторальної децентралізації, наближення послуг до кожного мешканця громади, забезпечення їхньої якості» [28]. Президент наголосив на необхідності визначити остаточні правила формування державного адміністративно-територіального устрою, закріпити межі кожної адміністративно-територіальної одиниці, завершити об'єднання територіальних громад [28].

21 вересня 2019 р. був оприлюднений Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції», в якому визначалася необхідність внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики» щодо підвищення спроможності агенцій регіонального розвитку та до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» щодо посилення конкурентоспроможності регіонів [29]. Указом передбачалося також «забезпечення розроблення та затвердження державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» [29].

«Концепція проекту змін до Конституції в частині територіальної організації влади та місцевого самоврядування» була представлена новою владою 17 жовтня 2019 р. Запропонована трирівнева система адміністративно-територіального устрою – громада (первинна ланка), округ (субрегіональний рівень), регіон (існуючі області та Автономна Республіка Крим). Систему місцевого самоврядування пропонується закріпити на двох рівнях адміністративно-територіального устрою – на рівні громади (рада громади та її виконавчий орган) та на рівні області (обласна рада та її виконавчий орган) [30]. Виконавчу гілку влади на відповідній

території представлятимуть префекти. У пропозиціях: їх призначає та звільняє Президент України за поданням Кабінету Міністрів України; префект підзвітний, підконтрольний та відповідальний перед Кабінетом Міністрів України, підзвітний та відповідальний перед Президентом України; термін перебування на посаді префекта – не більше трьох років, далі – ротація [30].

Таким чином, є підстави твердити, що на п'ятому році здійснення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади головною проблемою і далі залишається законодавча база, яка потребує не лише удосконалення законодавства, а й закріплення в Конституції України в частині територіальної організації влади та місцевого самоврядування.

Важливою складовою процесів децентралізації є недостатньо налагоджена комунікація від початку впровадження реформи, рівень поінформованості населення, належна комунікація та проблема того, яку інформацію доносить місцева влада до людей. Відповідно до соціологічних досліджень за період літа 2016 р. до літа 2017 р. рівень обізнаності громадян щодо реформи децентралізації зріс з 12 до 20% [31]. Соціологічне дослідження*, проведене в серпні 2018 р., показало, що за рік рівень обізнаності українців про децентралізацію дещо знизився. Якщо у червні 2017 р. 20% опитаних добре знали, в чому вона полягає, то в серпні 2018 р. таких було трохи більш як 16% [32]. 42% опитаних підтримували процес децентралізації у 2017 р., тоді як 27% виступали проти цієї реформи. При цьому лише 10% опитаних вірили в те, що новообрана місцева влада справиться зі своїми обов'язками, 32% – переважно впевнені в успіхові, решта – схилилася до більш негативних сценаріїв [31]. 60% «щось чули» про реформу у 2018 р., не знали нічого про неї близько 23% (проти 18% у 2017 р.

---

* Загальнонаціональне опитування населення проведено Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно із Київським міжнародним інститутом соціології 16–28 серпня 2018 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей. Опитано 2041 респондент віком старших за 18 років.

та 31% у 2016 р.) [32]. Показово, що обізнаність вища на Заході та Півдні, найменше знали про децентралізацію на Сході – 14% [32].

Ставлення населення України до процесів доволі неоднозначне, зокрема, 23% у 2018 р. вважали, що децентралізація відкриє нові можливості для громадян впливати на владу, 12% – що якість послуг покращиться. Однак 22% вважали, що пришвидшиться спустошення сіл та деяких міст (цей відсоток зростає), 23% побоюються появи місцевих «князьків» [32].

Згідно з дослідженням*, проведеним наприкінці 2018 р. Київським міжнародним інститутом соціології на замовлення Програми РЄ «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» у співпраці з фахівцями Ради Європи та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України, 58% жителів України переконані, що реформа децентралізації потрібна, серед жителів ОТГ – 63% [33]. А майже половина жителів України (49%) вважала, що децентралізація сприяє розвитку громад. 91% респондентів дотримувалися думки, що потрібно встановити відповідальність органів місцевого самоврядування за бездіяльність у вигляді дострокового припинення повноважень [33]. Щодо того, який орган має ухвалювати рішення щодо дострокового припинення повноважень, то 42% вважали, що має бути проведений референдум, 17% поклали відповідальність на суд і місцеву державну адміністрацію/префекта, 4% назвали Верховну Раду України і лише 3% – Президента [33].

Під час загальнонаціонального опитування**, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Куче-

---

* Дослідження проводилося серед дорослого населення, яке постійно проживає на території України. До вибірки не включалися території, які тимчасово не контролюються владою України: АР Крим, окремі райони Донецької і Луганської областей. Польовий етап дослідження тривав з 23 листопада по 3 грудня 2018 року. Статистична похибка з врахуванням дизайн-ефекту вибірки не більше 1,5%.

** Опитано 2017 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Фінансування опитування здійснене в рамках проекту МАТРА Посольства Королівства Нідерландів.

рива» спільно зі соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 20 червня 2019 р. в усіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, на питання «Які з реформ, на Вашу думку, є першочерговими?» реформу децентралізації та регіонального розвитку назвали 11,8% респондентів у червні 2019 р., тоді як у травні 2018 р. – 14,9%, жовтні–листопаді 2017 р. – 6,8%, травні 2016 р. – 10,2%, липні 2015 р. – 17,8% [34].

Досить знаковими виявилися результати експертного опитування на тему «Оцінка проведення реформи децентралізації»*. На думку 67,9% опитаних експертів, реформа децентралізації в Україні відбувається середніми темпами. 14,3% інтерв'юєрів вважала, що в Україні відбувається імітація реформи, 10,7% опитаних переконані, що темпи є високими, і лише 7,1% – низькими [35].

Експерти також визначили основні чинники, що можуть гальмувати імплементацію реформи: 75% – пасивність та патерналізм українських громадян на місцях; 60% – наближення місцевих виборів; 58% – непрофесійність та корумпованість місцевих еліт; 43% – «опір системи»; 25% – небажання центральної влади віддавати значні фінансові ресурси до регіонів; 18% – надмірна конкуренція між регіональними елітами та політиками; 18% – війна на Донбасі та анексія Криму; 7% – реформатори не враховують регіональні особливості кожного регіону [35]. Упродовж періоду реалізації реформи децентралізації у багатьох випадках саме ці чинники були перешкодою/гальмом реалізації реформи.

---

* Експертне опитування на тему «Оцінка проведення реформи децентралізації» проводилося з 1 червня по 20 липня 2015 р. Міжнародним центром перспективних досліджень. Опитування проводилося в рамках проекту «Аналіз якості проведених реформ та їх міжсекторального впливу», що реалізується за підтримки Міжнародного благодійного фонду «Відродження». Загалом в опитуванні брало участь 56 експертів з регіонів України та міста Києва, які досліджують реформу децентралізації.

Спільними зусиллями Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України і Програми «U-LEAD з Європою» була ініційована Всеукраїнська інформаційна кампанія «Я – Громада!», яка мала відбутися у 39 населених пунктах різних областей України. Метою інформаційної кампанії було підвищити рівень обізнаності громадськості про позитивні зміни, які відбулися внаслідок реформи децентралізації; сприяти кращому розумінню громадянами України сутності реформи децентралізації та поширенню позитивних практик ОТГ; сприяти залученню громадян до активної участі у соціальному, культурному та політичному житті своїх громад за допомогою конкретних прикладів, коли люди самі стають агентами розвитку громади; сформувати позитивне ставлення до процесів добровільного об'єднання та децентралізації у всій Україні [36].

Підсумовуючи зазначимо, що за роки реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні сформований і функціонує основний пакет нового законодавства. Зокрема, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закон України «Про співробітництво територіальних громад», Закон України «Про засади державної регіональної політики», Закони України «Про внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» та інші. Законодавча база створила правові умови та механізми для формування спроможних територіальних громад сіл, селищ, міст. Водночас, нагальною залишається проблема внесення змін до Конституції України, внесення змін до Закону України «Про місцеві вибори».

---

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

3. Європейська Хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

5. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». URL: <https://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-u-35412>

6. Щорічне Послання Президента до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році». URL: <https://www.president.gov.ua/news/shorichne-poslannya-prezidenta-do-verhovnoyi-radi-pro-vnutri-38077>

7. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році». URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-43086>

8. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-49726>

9. Бевз Т. А. Механізми реалізації процесів децентралізації в Україні // Політика суспільних реформ: стратегія, механізми, ресурси. Збірник наукових праць / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. С.143–177.

10. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

11. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». 12.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

12. Літч Д. Децентралізація: не те вирішення не тієї проблеми. 10.06.2015. URL: <https://tyzhden.ua/Society/137873>

13. Децентралізація: новий етап. Основні завдання на період до 2020 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/10246#gallery-1>

14. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019–2021 роки». 23.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2019-%D1%80>

15. Проект Закону про створення, ліквідацію та зміну меж районів Полтавської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64801

16. Проект Закону про зміну меж районів Івано-Франківської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65268

17. Проект Закону про зміну меж районів Кіровоградської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64999

18. Проект Закону про створення, ліквідацію та зміну меж районів Львівської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66588

19. Проект Закону про зміну меж районів Миколаївської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64918

20. Проект Закону про зміну меж районів Сумської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64985

21. Проект Закону про зміну меж районів Херсонської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9363&skl=9

22. Проект Закону про зміну меж районів Чернігівської області. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64912

23. Проект Закону про засади адміністративно-територіального устрою України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63508

24. Неухвалення закону про адмінтерустрій фактично «консервує» децентралізацію – експерт. 14.05.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2699758-neuhvalenna-zakonu-pro-adminterustrij-faktichno-konservue-decentralizaciju-ekspert.html>

25. Гонтар І. Наступний рівень децентралізації. Що буде після ОТГ? 05.12.2018. URL: <https://tyzhden.ua/Society/191037>

26. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

27. Команда Зеленського хоче продовжити децентралізацію шляхом введення інституту префектів. 29.07.2019. URL: https://zik.ua/news/2019/07/27/komanda_zelenskogo_hoche_prodovzhyty_detsentralizatsiyu_shlyahom_vvedennya_1614665

28. Президент окреслив першочергові завдання у сфері децентралізації та регіональної політики. 02.09.2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-okresliv-pershochergovi-zavdannya-u-sferi-decentra-57089>

29. Указ Президента України №713/2019 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку

регіонів та запобігання корупції». URL: https://www.president.gov.ua/documents/7132019-29789?fbclid=IwAR3B-2ltc8gNeQwgEG2k3_jTes7xNP_Oj__67AhoCf6N4fXqZz_nkb79hBs

30. Концепція проекту змін до Конституції України у частині територіальної організації влади та місцевого самоврядування. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/prezentaciya_zmin_do_ku

31. Основна проблема реформи децентралізації – відсутність законодавчого регулювання. 26.10.2017. URL: <https://dif.org.ua/article/osnovna-problema-reformi-detsentralizatsii-vidsutnist-zakonodavchogo-regulyuvannya>

32. Громадська думка населення щодо реформи децентралізації. URL: <https://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-dosyagnennya-i-problemi-otsinki-gromadyan>

33. Оприлюднено звіти щорічних соціологічних досліджень з тематики децентралізації та реформи місцевого самоврядування. 05.03.2019. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/reports-annual-national-opinion-polls-on-decentralisation-and-local-self-government-reform>.

34. Реформи в Україні: громадська думка населення. 15.07.2019. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/reformy-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennia>

35. Результати експертного опитування на тему «Оцінка проведення реформи децентралізації». URL: [icps.com.ua > assets > uploads > images > files > ekspertneopituvannya](https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/ekspertneopituvannya)

36. Жителів Київщини знайомили з реформою під час інформаційної кампанії «Я – Громада!». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2718391-ziteliv-kiivsini-znajomili-z-reformou-pid-cas-informacijnoi-kampanii-a-gromada.html>